

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Școala Doctorală *Teologie Ortodoxă* „Isidor Todoran”

TEZĂ DE DOCTORAT

IMPACTUL CATEHEZEI ȘI AL PREDICII ASUPRA „GENERAȚIEI DIGITALE” PRIN UTILIZAREA NOILOR TEHNOLOGII ALE INFORMAȚIEI ȘI COMUNICĂRII

COORDONATORI:

Pr.Prof.Univ.Dr. Vasile Gordon
Prof.Univ.Dr. Adrian Opre

DOCTORAND: Pr. Liviu Vidican (-Manci)

Cluj-Napoca
2019

Cuprins

INTRODUCERE

PARTEA I: Fundamentarea teoretică

I. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE: O ANALIZĂ DIACRONICĂ

I.1. Internet sau Web?

I.3. Tehnologia Informației și Comunicării

I.4. Digital natives

I.5. Digital immigrants

I.6. „Digital natives”: un concept ce divide?

II. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII

II.1. Școala românească: de la politici educaționale la proiecte europene de digitalizare

II.2. Lucrări fundamentale pentru comunicarea în mediul virtual și cuprinderea conceptelor „digital natives” și „digital immigrants”

III. RELIGIA ÎN ERA DIGITALĂ

III.1. Propovăduire și comunitate religioasă în mediul virtual

III.1.1. Comunitate-comuniune-comunicare prin propovăduirea digitalizată

IV. BISERICILE CREȘTINE ÎN FAȚA PROVOCĂRII DIGITALE

IV.1. Biserica Romano-Catolică și Bisericile Protestante

IV.1.1. Cathospera sau despre prezența concretă în digital

IV.1.2. Protestantism și digital

IV.3. Bisericile Ortodoxe față în față cu Internetul

IV.3.1. Biserica Ortodoxă Rusă

IV.3.2. Biserica Ortodoxă Greacă

IV.3.3. Biserica Ortodoxă din Albania

IV.3.4. Biserica Ortodoxă Română în era digitală

IV.4. Situri și bloguri ale parohiilor din Patriarhia Română, diagnoză și prognoză

IV.4.1. Mitropolia Munteniei și Dobrogei

IV.4.2. Mitropolia Moldovei și Bucovinei

IV.4.3. Mitropolia Ardealului

IV.4.4. Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului

IV.4.5. Mitropolia Olteniei

IV.4.6. Mitropolia Germaniei

IV.4.7. Mitropolia Europei Occidentale și Meridionale

IV.5. Situri și aplicații cu obiectiv exclusiv catehetic

IV.5.1. Situri cu scop exclusiv catehetic

IV.5.2. Aplicații cu scop exclusiv catehetic

CONCLUZIILE PĂRȚII TEORETICE

Partea a II-a

Studiile practice de analiză a impactului și a calității propovăduirii prin noile tehnologii ale comunicării

Studiul I : Corelate ale cunoștințelor și comportamentelor înaintea aplicării programului catehetic

Studiul II: Impactul catehezei digitalizate și clasice asupra cunoștințelor și comportamentelor „digital natives”

Concluzii parțiale

Studiul III: Propovăduirea prin intermediul „new digital media”. Studiu de caz: Catehizare și predicare via YouTube

Subiectul 1

Analiza cuvântării I

Analiza cuvântării a II-a

Subiectul 2

Analiza cuvântării I

Analiza cuvântării a II-a

Subiectul 3

Analiza cuvântării I

Analiza cuvântării a II-a

Subiectul 4

Analiza cuvântării I

Analiza cuvântării a II-a

CONCLUZII GENERALE

Anexe

BIBLIOGRAFIE

Cuvinte cheie:

Amvon virtual, catehizare digitalizată, catehizare clasică, propovăduire digitalizată, predicare, agora virtuală, continentul digital, catehetul digitalizat, strategii de catehizare digitalizată, nativ digital, imigrant digital, *TIC*.

Gândindu-ne la tot ce presupune mișcarea religiilor pe Glob, a provocărilor ce apar peste noapte chiar în sânul Bisericilor Ortodoxe, la „worldwide”-ul digital, prin cercetarea noastră încercăm să găsim răspuns la o serie de întrebări: Ca Biserică, suntem pregătiți pentru împlinirea pretențiilor catehetic-omiletice ale generațiilor viitoare? Suntem oare îndreptățiți să vorbim despre inadaptabilitatea tinerilor, sau ar fi mai potrivit să vorbim despre inadaptabilitatea generațiilor adulte? Ce înseamnă în contextul acesta „digital divide”? Mai suntem noi capabili să înfruntăm și să depășim provocările tehnologiei? Cât de justificată este imersiunea teologilor specializați în catehizare și predicare în spațiul digital și cu ce va schimba aceasta lucrurile în bine? Va fi predarea mijlocită de TIC soluția la eșecul metodelor „clasice” din școala românească, și prin aceasta, crearea premiselor pentru catehizarea și predica digitalizate? Avem oare nevoie de un cadru unitar pentru prezența noastră (a creștinilor ortodocși în special) în lumea virtuală?¹ S-ar impune oare o paradigmă de prezentare a conținuturilor pe siturile parohiilor, de conceperea unor metodologii de creare și întreținere a unui site în care se distribuie învățătură ortodoxă? E nevoie de cursuri de „literacy”, de alfabetizare a preoților în întreținerea paginilor web, de transmitere a unei cateheze, a unei predici sau chiar a unui mesaj religios în mediul virtual? Cât de mult se impune gândirea unor pagini dedicate catehizării și predicii în parohiile noastre în condițiile în care majoritatea siturilor sunt informative? Este suficientă utilizarea noilor tehnologii pentru a fi garantat succesul în procesul de catehizare? Cunoaștem noi impactul avut de un canal YouTube bine administrat? Se poate vorbi despre diferențe între procesul de catehizare, de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu, mijlocit de noile tehnologii ale comunicării, dar frontal,² și demersul de propovăduire în care credinciosul sau, mai bine zis, utilizatorul de Internet, se întâlnește cu un predicator ce și-a lăsat doar înregistrarea pe un canal YouTube?

Toate întrebările enunțate pot fi concertate în **întrebările directe** ale acestei cercetări: *E nevoie de un proces de digitalizare a catehezei și a predicii? Ce s-a făcut în acest sens până acum la nivel religios în contextul global? Ce răspuns au încercat să dea Bisericile Creștine provocărilor ridicate de Internet? Ce demersuri a urmat Biserica Ortodoxă, în general, și Biserica Ortodoxă Română în special, ca amvonul să nu fie doar palpabil, ci și virtual? Simpla prezență a preotului în digital, printr-o pagină Facebook, un cont de Twitter, un canal YouTube va micșora distanțele comunicaționale cu generația digitală? Va fi cateheza mai ușor acceptată dacă preoții vor utiliza aceleași instrumente de comunicare ca „digital natives”? Se poate măsura impactul catehezei în rândul tinerelor generații? Putem studia, analiza și diagnostica maniera în care clerul ortodox a înțeles să fie parte din „apostolii” ce propovăduiesc pe „continentul digital”? Este suficient să te naști în epoca digitală și să te numești nativ digital? Este o condiție ca preoții din generația optzecistă să fie și „net-gen priest”? Care este legătura dintre formarea inițială, continuă și pe tot parcursul vieții și calitatea prezenței preotului „pe ecranul global”³? Prin **ipoteza de cercetare**, o **ipoteză exploratorie** ne așteptăm ca procesul de catehizare și predicare prin noile tehnologii ale comunicării să fie mai eficient în cazul „digital natives” decât procesul clasic de catehizare.*

Metoda

¹ La această întrebare a încercat să răspundă și a II-a conferință panortodoxă desfășurată în Creta, iar răspunsul a fost determinarea de a pune bazele unei platforme comune ce va purta numele Ortodoxie. Mai multe detalii: <https://pemptousia.com/2018/07/conclusions-of-the-2nd-international-conference-on-digital-media-and-orthodox-pastoral-care-in-kolymbari-crete/>; reacesat 20 februarie 2019.

² Aici ne referim foarte precis la desfășurarea unei cateheze unde mijloacele folosite sunt computerul și proiectorul sau alte aparate moderne, dar catehetul este în fața participanților la activitate.

³ Expresia îi aparține lui Gilles Lipovestky.

Întrucât suntem în fața unei teze care cuprinde două părți, o parte teoretică și o parte practică, o lucrare cu abordare transdisciplinară, **metoda folosită este a triangulației sau mixul metodologic**. Prin urmare vom avea în prima parte metoda analitică și sintetică, în timp ce în partea a doua metoda *cantitativă, calitativă-netnografică*.

Structura și rezultatele cercetării

Prima parte a avut rolul de a răspunde la o serie de întrebări pe care le-am enunțat încă din introducere. E nevoie de un proces de digitalizare a catehezei și a predicii? Ce s-a făcut în acest sens până acum la nivel religios în contextul global? Ce răspuns au încercat să dea Bisericile Creștine provocărilor ridicate de Internet? Ce demersuri a urmat Biserica Ortodoxă, în general, și Ortodoxă Română, în special, pentru ca amvonul să nu fie doar palpabil, ci și virtual? Am observat că alături de Științele educației, Psihologie, Comunicare și Sociologie, din 2001 se alătură și Religia ca domeniu de analiză și problematizare a interacțiunii cu noile tehnologii.

Primul capitol, „Clarificări conceptuale: o analiză diacronică” a avut rolul de a ne introduce în terminologia de specialitate, deci o terminologie care reclamă comprehensiune din partea teologilor, în general, și a clerului, în special. „Internet”, „web”, „TIC”, „digital native”, „digital immigrant” sunt expresii pe care am încercat să le prezentăm cât mai detaliat, nerezumându-ne la definițiile de dicționar, ci oferind o prezentare diacronică, enciclopedică, dat fiind publicul căruia îi adresăm această teză.

Capitolul al II-lea, „Stadiul actual al cercetării” a însemnat o încadrare a tezei noastre în spectrul mai larg al cercetărilor tangente. Problema acestui capitol a stat în stabilirea literaturii principale, de vreme ce nu avem o ierarhizare a ei, o taxonomie general valabilă, autorii abia începând să se impună în domeniu. În teologia ortodoxă, în afara intervențiilor punctuale ale Patriarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse, Române, Ecumenice, a documentelor *OCA* care reglementează aspecte de ordin practic ale prezenței în „Social Media”, respectiv concluziile celor două Conferințe de la Atena (2015) și Creta (2018), concluzii care au fost publicate schematic și pe care le-am prezentat, nu avem un cadru teoretic și nici specialiști care să fie accesibili. Cu toate acestea, subiectul este în vogă în Bisericile Creștine Apusene.

Lumea catolică și protestantă, cu precădere americană, australiană și europeană, într-adevăr au dedicat sectoare independente pentru studierea implicațiilor propovăduirii creștine în lumea virtuală, respectiv ale impactului Internetului asupra teologiei înseși⁴. Prin urmare, am încercat să identificăm un fir al cercetărilor comune subiectului nostru, neuitând că suntem în domeniul practic al teologiei, respectiv în disciplina ce se ocupă de învățarea și propovăduirea adevărilor de credință. Acest aspect ne-a obligat să studiem și mediul laic, al politicilor educaționale, pentru a vedea în ce măsură ele determină un traseu de cercetare pe domeniul digital cu aplicabilitate în Biserică.

Capitolul al III-lea, „Religia în era digitală”, este important, în viziunea noastră, ca o întregire a imaginii globale a legăturii dintre cateheți, predicatori și tehnologie. Dacă până aici cititorul reușește să înțeleagă importanța studierii subiectului, pentru că e de noutate și se impune a fi cercetat, în urma lecturării acestuia se observă că o asemenea teză devine un imperativ dat de practica catehetic-omiletică a Bisericii. Considerăm că a fost importantă această diagnoză, întrucât ea constituie motorul cercetării noastre. Modul aproximativ de raportare, pentru moment, al decidenților bisericești, la spațiul virtual ne obligă să căutăm răspunsuri teologice într-o bibliografie laică, iar o parte dintre ele le-am găsit, pe celelalte le vom descoperi în urma cercetării aplicate, respectiv prin viitoarele proiecte de cercetare.

Capitolul al IV-lea, „Bisericile creștine în fața provocării digitale” este unul foarte extins, căci în el am încercat să descriem concret raportarea a trei dintre Bisericile creștine la

⁴ Dacă este să pomenim doar OPTIC, o organizație ce stă sub pavăza Bisericii Catolice și îi are ca diriguitori pe frații dominicani, <http://optictechnology.org/index.php/en/>.

tehnologie. În cazul Bisericii Catolice, am avut posibilitatea să facem chiar un *timeline* al interacțiunii mediului bisericesc cu mediul tehnologic. Experiențele avute în desfășurarea ei istorică au făcut ca Papii să fie uneori avangardiști, și aproape deloc rezervați față de posibilitățile de propovăduire aduse de noile tehnologii. Cazul Protestantismului este și el caz de studiu, deși asupra acestor Biserici nu am insistat atât de mult și din motive obiective. Cert este că, dintre toate comunitățile protestante, Biserica Angliei pare să fie una dintre cele mai active în misiunea și propovăduirea Evangheliei prin cele mai moderne canale disponibile: arată atâta deschidere încât ni se pare că vede în tehnologie singura soluție salvatoare la criza profundă pe care liturgic o traversează. O absolutizare a tehnologiei comportă, totuși, niște riscuri.

Am constatat, de asemenea, că în perioada 2012, anul în care am făcut primii pași în redactarea tezei și până la momentul încheierii investigației, ianuarie 2019, la nivelul Bisericii Ortodoxe s-au dezvoltat foarte multe proiecte care vizează pastorația în mediul digital. E adevărat că abia în 2015, respectiv 2018, am avut parte și de conferințe care să încurajeze conturarea unui cadru teoretic vizavi de imersiunea în lumea virtuală, dar practic, siturile, blogurile, paginile din social media au fost inițiate în foarte multe locuri și produc efect.

În ce privește Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia, Mitropoliile și Episcopiiile sunt prezente în mediul virtual. Cu toate acestea, multe dintre parohii au o prezență⁵ cel puțin formală pe „continentul digital”, iar această realitate ne-a ajutat să creionăm, la modul general, o panoramă care să ne lămurească asupra motivului prezenței fiecărei entități bisericești în oceanul de informații:

- 1) siturile sunt prea puține pentru nevoile de astăzi;
- 2) cele care sunt, cu excepția centrelor de presă și a câtorva Mitropolii, în bună parte sunt nefuncționale și neaduse la zi, prin urmare avem o prezență slabă calitativ;
- 3) chiar dacă sunt actualizate, nu au conținuturi catehetice decât în cazuri excepționale, fiind concentrate exclusiv pe informație, iar știrile fac referire fie la episcop, în cazul eparhiilor, fie la preot, în cazul parohiilor;
- 4) preoții trebuie ajutați de centrele episcopale și universitare să dezvolte proiecte coerente și profesioniste, atât în sfera fluxului de informații, cât mai ales în câmpul catehetic;
- 5) este necesară o uniformizare a condițiilor minimale pe care ar trebui să le îndeplinească un site pentru a fi valid;
- 6) situl oficial al Episcopiei să conțină linkuri spre toate siturile autorizate ale parohiilor și ale centrelor ce stau în subordinea episcopiei, așa cum se întâmplă în unele situații;
- 7) să fie create departamente speciale în cadrul birourilor de consiliere culturală și educațională care să aibă ca obiectiv major studierea și îmbunătățirea calității prezenței Bisericii în mediul virtual.

Trăgând o primă linie, constatăm că încă nu există un interes real pentru catehizare via-Internet. O parte dintre proiecte sunt centrate pe pastorație, pe misiune, pe catehizare, dar încă nu au foarte bine clarificate metodologiile de prezentare a mesajului. O altă parte a proiectelor este dominată de marketing, de prezentarea parohiei ca istoric și conducere, de crearea unei imagini, din nefericire, artificiale.

⁵Administratorii platformei crestinortodox.ro încearcă un proiect intitulat „parohii ortodoxe”, cu adresa parohiiortodoxe.ro⁵. Costurile sunt suportabile pentru o parohie, iar unele parohii chiar au apelat la ei. Ceea ce am observat e că tot preoții sunt cei care aleg subpaginile sitului și, de cele mai multe ori, capitolele de catehizare - predică sunt uitate. O scurtă vizitare a siturilor create în ultimul timp o demonstrează. Unele situri au secțiuni tineret și catehizare, altele doar istoric, echipă și donații : <http://www.bisericaalba.ro> : accesat ^{1 dec.2015}, reacesat ^{24 octombrie 2018}. Din nefericire unele pagini au fost doar create și au rămas fără conținut, a se vedea <http://parohiagradini.ro>. : accesat ^{1 dec.2015}. La ^{reacesar}e, pe ^{24 octombrie 2018}, acest proiect nu mai era viabil.

În acest sens, credem că e cu atât mai necesară conceperea unei metodologii care să schițeze principalele secțiuni ale unei pagini web sau ale unui blog. Într-o cercetare viitoare vom încerca să facem un astfel de proiect pornind de la câteva pagini experimentale pe care le vom supraveghea atent.

Nu am ignorat nici aplicațiile care au o oarecare componentă catehetică sau sunt, prin definiție, catehetice. Aceste aplicații pe care le descărcăm printr-un simplu click pe smartphone, tabletă sau laptop sunt mijloace de educare religioasă și catehizare. E adevărat, încă suntem la început și în ce privește aceste aplicații, dar ele există și e important să fie luate în calcul, analizându-le dintr-o perspectivă calitativ-teologică. Ca o paranteză mai mult sau mai puțin necesară, credem că e important să precizăm că un număr mare de aplicații, asumate de Biserică sau de parteneriatul Biserică-laicat, ar presupune investirea unor sume importante pe care centrele eparhiale ar trebui să le trateze ca pe niște proiecte viabile de apropiere pe termen mediu și lung de „digital natives”.

Și, repetăm, ajunși aici, ni se lămurește de ce o asemenea cercetare se impune. Lipsa unei literaturi de specialitate în domeniu e dovada clară a faptului că raportarea la tehnologie și implicit utilizarea ei în Biserica Ortodoxă, în cele mai multe cazuri, este aproximativă, este neprofesionistă. Și acest lucru se petrece în primul rând în comunitățile parohiale, unde preoții, neavând competențele necesare pentru utilizare TIC, iroresc timp și șansă în apropierea de tinerii credincioși.

Precizăm încă o dată, dorința și scopul nostru nu este acela de a digitaliza Biserica, de a o tehnologiza, nicidecum, ci de a sensibiliza Ierarhia că e nevoie de o utilizare, atât cât este ea, corectă și care să adauge valoare la misiunea noastră de reîncreștinare a lumii. Or, această utilizare nu e posibilă fără înțelegere și fără introducerea unor cursuri speciale la nivel de Facultăți de Teologie și cursuri de formare a preoților în sistemul *Long Life Learning*.

Partea teoretică ne întărește să facem cercetarea practică pentru a vedea dacă o cateheză poate fi eficientă în condițiilor unor cateheți „digitali” sau „nedigitali” după vârstă, dar cu bază minimă la nivelul cunoștințelor și al strategiilor de comunicare și transmitere a mesajului evanghelic, via digital. Să înțelegem dacă este valoros demersul sau calitatea demersului, cu alte cuvinte dacă e suficient ca un catehet să aibă la dispoziție tehnologie pentru ca succesul să fie subînțeles. Partea practică ne va răspunde la o suită de întrebări și va deschide noi linii de cercetare.

Înainte de a pune punct acestei părți, dorim să spunem, încă o dată, că nu avem pretenția unei rezolvări exhaustive a problemei cercetate. Suntem doar la început de drum, în punctul în care e nevoie să ne implicăm și, de la datele de care dispunem, să demarăm proiecte care să aducă lămuriri în ceea ce privește raportul preotului și a credinciosului cu tehnologia. O aprofundare a problemei siturilor dedicate prediciei devine, în viziunea noastră, un imperativ și-l vom asuma ca viitor proiect de cercetare. De asemenea, proiecte în parteneriat cu experți în IT, Psihologie și Științele comunicării, care să aducă plus valoare la ceea ce avem, respectiv să deschidă noi linii de dezvoltare a instrumentelor necesare unei propovăduiri la înălțimea mesajului.

În **Partea a II-a**, partea practică, am ajuns la rezultate care ne-au încurajat să continuăm introspecția în temă. Datele pe care le-am obținut prin aplicarea de teste ne oferă o imagine asupra raportului catehet-catehumen, nemijlocit sau mijlocit de instrumentele digitale și mediul virtual. Credem că ar fi important să observăm că am obținut câteva răspunsuri satisfăcătoare în ceea ce privește procesul de catehizare. Ce vrem să spunem prin aceasta?

În primul rând, că procesul de catehizare e foarte important, fie el clasic sau asistat de computer. Adică, procesul de catehizare odată demarat, dacă mentorul, catehetul este judicios pregătit teologic, chiar dacă nu are o pregătire în „digital learning”, înregistrăm evoluții în rezultate. Și din acest punct de vedere indicatorii cercetării sunt valoroși.

Rezultatele obținute în testarea comportamentelor sunt vizibil mai bune în cazul celor expuși digital, decât ale celor expuși metodelor tradiționale. Totuși, rămâne o problemă fără răspuns, de ce cunoștințele nu au scoruri superioare aplicării metodei clasice. Așa cum am încercat să subliniem în rândurile anterioare, e foarte posibil ca imaginile și filmulețele incluse în prezentările digitale să fi avut un impact emoțional mult mai puternic decât simpla abstractizare, atât de obișnuită în prezentarea frontală a noilor cunoștințe. Pe de altă parte, în sistemul românesc, se preferă predarea tradițională, profesorul predă conținuturi, dictează, iar elevii notează, fapt ce sporește volumul de cunoștințe, dar nu garantează neapărat transpunerea în practică.

Credem, deci, că marele câștig al introducerii catehizării mijlocite de TIC este acela al dezvoltării și întăririi comportamentelor pozitive.

Sigur generațiile se schimbă. Cei din eșantionul „digital natives”, vor deveni părinți în mai puțin de un deceniu. Și ne întrebăm cum își vor educa copiii? Îi vor priva de mediul digital sau îi vor imersa și mai mult în el? Credem că deschiderea va fi din ce în ce mai mare spre virtual, prin urmare nu ne permitem să-l ignorăm. Acest aspect ne obligă, ca Biserică, să ne concentrăm pe o pregătire de specialitate a catehetului în domeniul utilizării mijloacelor moderne. Nu credem că, dacă la momentul aplicării testelor, catehetul implicat ar fi avut o pregătire susținută în „digital learning”, rezultatele nu ar fi balansat total în favoarea catehezei digitalizate. Ne propunem, totuși, pe viitor, dacă vom reuși, să constituim grupe de preoți și cateheți dispuși să se formeze în arealul noilor tehnologii, să desfășurăm noi proiecte de cercetare.

Analiza pe care am făcut-o este departe de a fi exhaustivă. Cu toate acestea am încercat să răspundem la întrebările directe ale acestei teze. O reiterare a lor ni se pare importantă: Vor fi cateheza și predica mai ușor acceptate dacă preoții vor utiliza aceleași instrumente de comunicare ca „digital natives”? Se poate măsura impactul propovăduirii în rândul tinerelor generații? Putem studia, analiza și diagnostica maniera în care clerul ortodox a înțeles să fie parte din „apostolii” ce învață și predică pe „continentul digital”? Simpla prezență a preotului în digital, printr-o pagină Facebook, un cont de Twitter, un canal YouTube va micșora distanțele comunicaționale cu generația digitală? Este suficient să te naști în epoca digitală și să te numești nativ digital? Este o condiție ca preoții din generația optzecistă să fie și „net-gen priest”? Care este legătura dintre formarea inițială, continuă și pe tot parcursul vieții și calitatea prezenței preotului „pe ecranul global”⁶?

Studiul I ne-a relevat scoruri importante. Datele preliminare ne-au ajutat să înțelegem că procesul de catehizare este extrem de important, atât la nivelul cunoștințelor, cât și al comportamentelor, indiferent că e clasică sau digitalizată. În același timp, faptul că scorurile au indicat o diferență între grupuri, atât la nivelul cunoștințelor cât și al comportamentelor ne-a făcut să ne ridicăm mai degrabă alte întrebări decât să tragem concluzii satisfăcătoare. De ce eșantionul celor catehizați clasic a obținut rezultate mai bune decât al celor pregătiți prin instrumentele TIC? Nu se datorează acest lucru mai degrabă pregătirii cateheților? Dacă doar

⁶ Expresia îi aparține lui Gilles Lipovestky.

vârsta contează, așa cum spune M. Prensky, de ce totuși catehetul născut în „generația digitală” nu depășește scorurile celui din generația imigranților? Dacă ar fi fost aplicate aceste cateheze de un catehet, indiferent din care generație ar fi făcut parte, dar foarte bine pregătit în utilizarea instrumentelor digitale, care ar fi fost scorurile? Oare nu s-ar impune peste ani o cercetare în acest sens?

Dar, pentru că nu am avut suficiente rezultate, cercetări la dispoziție, ci mai degrabă intuiții, am recurs la o analiză minuțioasă a *orthosferei* românești și de limbă engleză, pentru a identifica posibile profiluri de preoți cateheți și predicatori care să ne ajute să înțelegem mai bine rolul pe care-l joacă pregătirea tehnică a catehetului.

După cum spuneam, ne-am raportat la următoarele criterii: **prestigiul vorbitorului** în rândul credinciosului de rând și a rezultat Subiectul 1, iar el a fost cel mai mare predicator al ultimelor două decenii românești (1990-2011); predicatorul din Biserica Ortodoxă **care are cel mai longeviv program catehetic** și a rezultat Subiectul 2; **cea mai consistentă prezență în mediul virtual** destinat tinerilor și canalizat expres spre ei și a rezultat Subiectul 3; **cel mai amplu proiect catehetic desfășurat la nivel panortodox**, în limba cu acces universal, engleză, și a rezultat Subiectul 4. Nu în ultimul rând, cel puțin unul dintre cateheți să facă parte din generația digitală, iar acesta este tot Subiectul 4⁷.

Pentru Studiul II, cei patru subiecți au fost aleși pe considerentele anunțate deja: prezență în mediul virtual, popularitate în mediul clasic și on-line, istoric retoric foarte bun. De asemenea, am dorit să evidențiem elementele care țin de contextul în care se rostește un discurs. Iar un element definitoriu pentru cercetarea noastră a fost următorul: cateheții/predicatorii pe care i-am ales fac parte din cele două generații studiate, „digital natives” și „digital immigrants”.

Analiza de discurs operată la fiecare dintre ei, făcută pentru cea mai vizualizată și pentru cea mai puțin vizualizată cuvântare, ne-a ajutat să înțelegem mai bine ce înseamnă constructul discursiv pentru virtual, și cât de important este să ții cont, totuși, de rigorile impuse de acest mediu.

Canalul de comunicare pentru trei dintre ei a fost față în față, adică unul frontal. Primii trei subiecți, deși vorbitori foarte buni, nu au parte de echipe tehnice, de specialiști în promovarea mesajului religios și a gestionării relațiilor într-un mediu care presupune mijlocirea, adică o ecranare permanentă a mesajului.

Din analiza realizată, ca primă concluzie și poate cea mai importantă este aceasta: subiecții 1,2,3 se raportează la mesajul mijlocit prin tehnologie la fel ca la cel neintermediat, cel al întâlnirii personale, al întâlnirii clasice. Acest lucru, din nefericire îl observăm, deocamdată, la majoritatea clericilor care acceptă o prezență virtuală.

Primele trei înregistrări sunt realizate în condiții tehnice modeste și aceasta, repetăm, nu din cauza predicatorilor, ci a lipsei unei echipe de expertiză. Prin urmare, vom constata: lipsa unor imagini sugestive în cazul S 1, lipsa unor cadre care să evidențieze limbajul non-verbal, lipsa luminii suficiente, statismul și nu în ultimul rând calitatea audio.

În același timp, constatăm că o astfel de înregistrare, poate fi manipulată, e adevărat, grosier am spune noi, oricum, nu în duhul creștinesc, și se poate obține un scor al vizualizărilor mai bun, decât cel în care asupra ei nu se intervine deloc. Ne referim la S3, unde editorul intervine în tema predicii, modifică scriptic titlul, face decupaje în înregistrare. Și în cazul acesta, deși are zeci de mii de vizualizări, constatăm că auditoriul este sensibil și simte lipsa de profesionalism. Dacă prima înregistrare șochează și stârnește prin titlu, a doua, chiar dacă are un titlu incitant, totuși, nu are la fel de multe vizualizări.

⁷ Pentru a fi credibili în alegerea noastră, acolo unde e vorba de cifre am recurs la programe de analiză a mediului on-line, iar instrumentul la care am recurs noi a fost socialblade.com, care oferă în timp real analize din social media.

În cazul primilor doi subiecți, comentariile, interacțiunile „catehumenilor” sau ale „credincioșilor virtuali” sunt modeste, excepție fiind subiectul 3. Or, în comunicare, dar mai ales în cateheză, principiul reciprocității comunicării este vital, fără el nu avem cateheză. Urmărind toate interacțiunile cu temele tratate am avut ocazia să constatăm că un număr neînsemnat de persoane sunt dispuse unui dialog real în lipsa unei mâini invizibile care totuși să regleze relațiile. Această „mână invizibilă” ar trebui să fie a administratorului, sau și mai bine, a catehetului/predicatorului. Or, în niciunul din cazurile analizate, cu excepția subiectului 4, nu avem asemenea intervenții. Și, cel mai probabil, ar fi imposibil ca ei să fie și cei care răspund provocărilor „catehumenilor digitali”. Dar lipsa lor, repetăm, poate fi împlinită de echipe de profesioniști, aspect ce nu necesită decât o strategie coerentă de recrutare de resursă umană și alocarea specială a unor fonduri în acest sens.

De aici rezultă o altă concluzie pe care o considerăm foarte importantă: centrele eparhiale, prin facultățile de teologie vor trebui să se deschidă înspre cursuri de formare continuă, de tip „long life learning” și, de ce nu, cursuri la nivel de master, care să califice personal pentru catehizare în mediul virtual. În caz contrar, vom gravita în jurul unui „lăutărism”, citându-l pe C. Noica, a unei pseudo-catehizări și chiar a unei contra mărturii.

Subiectul 4 este mai degrabă paradigmatic pentru ceea ce înseamnă catehizarea în mediul digital. În celelalte situații, nu am avut cateheze propriu-zise, dar au fost singurele materiale pe care le aveam la dispoziție în momentul demarării acestei cercetări. Ele sunt mai degrabă, așa cum subliniam, omilii catehetice, dar și acelea pregătite pentru a fi susținute în spațiile sacre și fără suportul tehnic necesar. Ei bine, în situația S4, suntem în fața a ceea ce ar trebui să însemne o cateheză care să aibă impact. Să nu uităm că la cea mai populară cateheză, cu peste 120.000 de vizualizări, avem peste 1200 de comentarii la ora încheierii cercetării, iar astăzi, în momentul citirii acestui text, peste 1800. Un număr impresionant. E adevărat, cum reiese și din analiza comentariilor, nu toate sunt la subiect, dar cele care doresc să deschidă a pistă dialogică au parte de atenția catehetului. Altfel spus, scopul catehezei este împlinit.

Subiectul 4 e singurul dintre cateheții/predicatorii analizați care face parte din generația „digital natives”, specialist în comunicare on-line, atent la exprimare, dar mai ales la conceptele teologice, dar și la psihologia comunicării în digital, la tehnicile de comunicare și la tehnologia utilizate. Așa cum o va spune într-o altă înregistrare⁸, postată pe 31 iulie 2018, și publicată ca text pe blogul personal, se poate vorbi despre patru criterii ce trebuie îndeplinite pentru a fi un creștin ortodox ce face cu adevărat misiune online: 1. nu e de ajuns să informezi, inspiră! 2. ancorează comunitatea virtuală în comunitatea euharistică! 3. fii o autoritate, nu o personalitate! 4. cunoaște-ți limitele⁹!

Subiectul 4 își supraveghează judicios canalul YouTube pentru că știe clar că acesta este la fel de important ca amvonul bisericii, poate mai important pentru „digital natives”, este agora unde putem vorbi tuturor. Nu acceptă, chiar dacă are un număr atât de ridicat de vizualizări, să i se posteze reclame pe înregistrare. Avantajul acestei gestionări constă tocmai în evitarea utilizării abuzive, a furtului informațional, și, prin aceasta, indică celor care știu cât de important este să ai multe vizualizări pe propriul canal, că nu e interesat de câștig material. Scopul principal pare a fi acela de a ajunge la cei interesați de ortodoxie. Acesta considerăm că este motivul pentru care se preocupă și de comentariile auditorilor săi.

Constatăm, prin urmare, că impactul nu poate fi măsurat doar în numărul de vizualizări. Acestea sunt importante și pot fi fructificate dintr-o perspectivă a marketingului, dar în cazul catehizării, al misiunii în general, nu prioritizăm cantitatea, ci calitatea discursului.

⁸ Această înregistrare îl are ca invitat pe unul dintre preoții foarte populari din New York, preot care face permanent misiune prin intermediul canalelor de socializare,

<https://www.facebook.com/GOAYouth/videos/10156885524703641/?t=4>: accesat 29 august 2018;

⁹ <https://blogs.goarch.org/blog/-/blogs/4-tips-for-preaching-the-gospel-online>: accesat 29 august 2018.

Tot ca element concludiv, observăm cât de important este mediul de creare și mediul de difuzare ale mesajului. În primele trei situații, mediul este biserica însăși, clădirea, amvonul, fără nicio intervenție de ameliorare, în ultimul caz este un laborator, uneori și biserica, dar e un spațiu pregătit special pentru a avea impact în mediul virtual. Diferențele la nivelul efectelor sunt evidente.

O altă concluzie importantă, care se oferă ca direcție de cercetare pentru viitoarele proiecte din Biserica Ortodoxă Română, constă în concentrarea atenției, obligatoriu, pe eșantioane de vârstă. S4 are definit obiectivul foarte clar: „Y2AM helps introduce youth and young adults to Christ”, cu alte cuvinte, publicul țintă îl reprezintă adolescenții și tinerii. Imaginile, tipul de abordare, de limbaj, muzica, toate ne spun că nu-și dorește alt tip de public. Subiectul 3, deși prezent pe un canal dedicat tinerilor, are o abordare care privește pe toată lumea, și, mai ales, este o abordare predicatorială, prea puțin catehetică. Această mențiune este cu titlu de comparație.

Privind mai în adânc provocarea unei cateheze mediate, ar trebui din capul locului ca cei care doresc să intre pe acest teren să-și răspundă la următoarea întrebare: „pe lângă posibilul succes pe care l-aș avea printr-o prezență profesionistă, sunt dispus să-mi continui misiunea chiar dacă prin comentariile lăsate voi fi jignit? Sunt dispus să fiu amenințat?” Feed-back-ul pe care îl primește un administrator de canal YouTube, al unui blog sau al unui profil, fie el Facebook, Instagram sau Twitter, nu e întotdeauna pozitiv. Or, pentru o persoană dispusă să primească doar laude, aceasta poate fi o problemă reală. Iar dincolo de toate, a accepta să fii prezent în virtual, înseamnă a te deschide spre comunicare, a invita la comuniune. Și în acest sens Subiectul 4 ne ajută să vedem cât de important este să respingi jignirile cu argumente raționale, nu emoționale.

O altă concluzie pe care o tragem este aceea că cel care catehizează, catehetul digital, are într-adevăr alt simț al tehnologiei. Dacă ambele abordări produc efect, prin realizarea schemei de comunicare, adică emițător, canal, receptor și circulația informației din ambele sensuri, doar Subiectul 4 îl realizează.

După analiza făcută la nivel cantitativ și calitativ pe paliere diferite, care țin de cateheza clasică în mediul clasic, dar și de cea modernă în mediul clasic, respectiv de analiza încercării utilizării „catehezei la distanță”, a catehezei clasice, constatăm că nu sunt suficiente doar calitățile oratorice și pedagogice, nici măcar doar cele tehnice. O catehizare susținută are nevoie de echipă. Așa cum actul educațional nu se poate împlini fără infrastructură și personal specializat, nici cateheza în mediul virtual nu poate avea efectele scontate fără o dezvoltare a unor centre de cercetare și studiere a metodelor de propovăduire în virtual.¹⁰

Credem că e important să înțelegem că propovăduirea este și comunicare, și una cât se poate de reală, prin urmare vom îndrepta din nou atenția cititorului spre cuvintele părintelui Dumitru Stăniloae:

„Comuniunea adevărată se dezvoltă printr-o atenție îndreptată spre ceilalți oameni și spre lumea ca operă a lui Dumnezeu, asociată cu o frânare a pasiunilor ca porniri nesfârșite spre finit, cu o cultivare a virtuților care culminează în iubirea de persoane, de Dumnezeu ca persoană, deci ca absolut adevărat. Aceasta deschide drumul spre contemplarea, în același timp sobră și ametoare, a profunzimii semenilor și a sensurilor lumii, care e potențial infinită, pentru că semenii și sensurile lumii își au, prin rațiunile lor în curs de revelare treptată și nesfârșită, rădăcinile comune în infinitatea și în dragostea nemărginită a lui Dumnezeu cel în Treime. **Rațiunea trează și elanul autodepășirii iubitoare se unesc într-o unică metodă în realizarea urcușului uman,**

¹⁰ A se vedea raportul pe 2017 al „Youth&Young Adult Ministries. Greek Orthodox Archdiocese of America”, publicat <https://www.y2am.org/documents/3224398/4719618/Y2AM+Annual+Report+2017>, accesat 30 august 2018. <https://blogs.goarch.org/blog/-/blogs/4-tips-for-preaching-the-gospel-online>,

pentru că rațiunea distinge nu numai infinitul, de drumul întunecos și plin de pasiuni înrobitoare”¹¹.

„Comuniunea adevărată” se îndreaptă spre ceilalți, în cazul nostru spre nevoia de a primi răspuns a celui care caută răspunsuri. Și, pentru că este vorba doar de un fragment din ceea ce înseamnă cateheza și propovăduirea în ansamblul lor, aducerea la Biserică, eventual, încreștinarea celor care nu sunt creștini ar completa această parte de comuniune. Ce ține de noi este să menținem „elanul autodepășirii”, să urcăm folosind toate mijloacele pe care Dumnezeu le-a lăsat la dispoziție, spre Slava lui Dumnezeu și aducerea oamenilor într-o comuniune cât mai apropiată.

Dincolo de bine și rău, de o analiză obiectivă științific, trebuie să subliniem că mediul digital e un tărâm pregătit să primească sămânța cea bună. Agora digitală este încărcată cu predicatori, cateheți, misionari dornici să propovăduiască mesajul lui Hristos, or, acest lucru este de perspectivă. Ne rămâne, la nivel universitar, să dezvoltăm strategii care să optimizeze această prezență a preoților și a teologilor, să aducă plus valoare și să aibă impactul calității, nu al cantității neapărat.

Ca un prim pas, și recunoscând că prin această cercetare nu am făcut decât să „zgâriem pământul”, adică am făcut o timidă incursiune în tărâmul digitalizării educației religioase, ne propunem înființarea **Centrului de Cercetare, Inovare și Etică a Discursului Religios în Agora Virtuală (C₂IEDRAV)**. Acest centru are ca obiectiv principal aducerea la aceeași masă a cercetătorilor din domeniul teologiei, psihologiei, științelor educației, științelor comunicării și din vastul domeniu IT, interesați de o prezență calitativă și morală a celor care vestesc Sfânta Evanghelie în mediul digital. Aici dorim să creăm mediul propice pentru proiecte în care să implicăm tinerii interesați de dezvoltarea acestui domeniu atât de important. Preocupările noastre nu vor intra în conflict cu ceea ce fac marile centre de presă și media ale Patriarhiei Române sau ale centrelor eparhiale, ci ar putea fi un laborator de cercetare ce va veni în ajutorul lor cu analize pertinente care vor asigura calitatea mesajului religios în virtual.

Ce dorim să spunem este **că limitele acestei cercetări au constat** în mai multe puncte:

- a) Imposibilitatea de aplica experimentul catehetic în biserică la grupa de cateheză cu care lucrăm în mod curent și transferarea lui la clasă. Cauza a fost imperativul respectării rigorilor științifice minimale din domeniul științelor educației și ale psihologiei care impun omogenitatea grupului pentru a avea rezultate cât mai fidele și credibile.
- b) În studiul calitativ, analiza prezenței predicatorului în mediul on-line, limita a fost dată de lipsa unor cateheze de manual, care să aparțină unui canal YouTube organizat și cu impact, dar aceasta a fost în parte suplinită de panelul generos de predici și meditații.
- c) Dacă cercetarea s-ar fi extins și la prezența Bisericilor Ortodoxe în Social media, Facebook, Twitter, Instagram, am fi avut probabil o imagine și mai amplă asupra problemei. Toate aceste limite, și altele de care nu suntem în acest moment conștienți, vom încerca pe viitor să le folosim ca provocări pentru studii independente.

Încheiem, pentru moment, cercetarea de față, cu gândul că am reușit să ne apropiem de ceea ce ar însemna măsurarea impactului pe care îl are propovăduirea prin predică și cateheză în rândul „digital natives” și să ne răspundem la întrebarea ce privește calitatea pregătirii catehetului pentru o prezență pozitivă în mediul virtual. Credem că utilizarea TIC nu este suficientă sieși ci, ca orice suită de instrumente, e nevoie de o înțelegere clară a oportunităților și a riscurilor pe care aceasta le presupune și de o pregătire temeinică a celor care operează cu ele.

¹¹ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică...* pp. 405-427

